

УДК 321.01

Ігор Танчин

ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ І ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті розглядається Помаранчева революція, яка показала, що в Україні визріли передумови для демократизації й побудови відкритого суспільства. Доводиться, що одним із головних чинників змін стало перетворення у виборчу більшість громадян України, для яких національна ідентичність була головною.

Ключові слова: ідентичність, національна ідентичність, Помаранчева революція, постматеріальні цінності.

Tanchyn I. The Orange Revolution and formation of Ukrainian national identity.

The Orange Revolution showed that matured in Ukraine, the preconditions for democracy and building an open society. The author argues that in these changes a national identity become a major factor in the hierarchy of identities for the majority of voters in central Ukraine.

Key words: identity, national identity, Orange Revolution, postmaterial values.

Танчин И. Оранжевая революция и формирование украинской национальной идентичности.

В статье рассматривается Оранжевая революция, которая показала, что в Украине созрели предпосылки демократизации и создания открытого общества. Утверждается, что одним из основных факторов этих изменений стало то, что для большинства избирателей в Украине главной в иерархии идентичностей стала национальная идентичность.

Ключевые слова: идентичность, национальная идентичность, Оранжевая революция, постматериальные ценности.

Президентські вибори 2004 року та Помаранчева революція показала, що на 13 році незалежності в Україні визріли передумови

мови для політичних змін у бік демократизації й побудови відкритого суспільства, тобто т. зв. “Європейського вибору”. На нашу думку, одним із головних чинників змін стало те, що громадяни України, для яких національна ідентичність була пріоритетною, перетворилися у виборчу більшість.

Як відомо, ідентичність – це зарахування себе до певної групи. У кожної людини є низка ідентичностей, які вибудовуються в ієрархію, створюючи її власну ідентифікацію.

Оскільки ідентичність це не даність, а відношення, яке постійно формується і реформується у межах певного дискурсу, то тенденція до зростання значення важливості української національної ідентичності була пов’язана з посиленням певних ідеологічних і особистісних пріоритетів.

Цей процес дуже яскраво виявився під час дослідження “Ідентичність і соціальна лояльність”, проведеного групою учених зі Сполучених Штатів (Оксана Маланчук, Майкл Кенеді, Артур Мілер) і України (Ярослав Грицак, Наталя Черниш, Віктор Сушак). Для вивчення соціально-політичних орієнтацій населення у західній і східній Україні, вони провели у Львові та Донецьку 800 інтерв’ю до парламентських виборів 1994 р. та 1600 інтерв’ю у 1999 р. до й відразу після президентських виборів.

Під час дослідження респондентам з Донецька і Львова запропонували вибрати свою національну ідентичність із трьох можливих – української, російської та радянської. Результати перевершили всі очікування дослідників. Радянська ідентичність у 1994 році в Донецьку виявилася популярнішою, ніж російська й українська (відповідно – 45,4%, 22,9%, 25,9%). У Львові, як і очікувалося, першість була за українською ідентичністю – 78,5%, далі йшла російська – 8,3% і лише 4,9% респондентів відчували себе “радянськими”. Через п’ять років, в 1999 році, дослідники зафіксували, що ієрархія ідентичностей у Львові залишилася стабільною, а от у Донецьку ієрархія ідентичностей виявилася досить динамічною: національна ідентичність займала в ній не найвищі місця, істотно поступаючись соціальним ідентичностям – “робітник”, “пенсіонер” і т. ін., однак серед національних ідентичностей найпопулярнішою була вже не “радянська”, а “українська” (39,5%) (1).

Тобто можна дійти висновку, що в Українському суспільстві україномовні громадяни постійно складали значно одноріднішу та інтегрованішу спільноту порівняно з російськомовними українцями Сходу. Останні, будучи роздробленими низкою соціальних ідентичностей, залишалися значно менш єдиними. Чому це важливо? Тому що громадянське суспільство вперше реально проявило себе саме в тих регіонах, населення яких було найбільше згуртованим. Таким першим реальним проявом сили громадянського суспільства стала якраз Помаранчева революція. Її причиною було те, що визріла критична маса населення, готова постати за свої громадянські права.

Найбільш згуртованою на ґрунті спільної національної ідентичності була спільнота Західної України. Звідси, з Заходу на Схід, національна ідентичність розливалася по всій країні. Чим довше існувала Українська держава, тим більше її громадян схильні були ототожнювати себе з українською нацією. Навіть в Донецькому регіоні українська ідентичність стала найвпливовішою в категорії національних ідентичностей.

Процес поширення національної ідентичності відбувався поступово, визначаючись насамперед вибором вектора подальшого розвитку України: орієнтація на Росію або на Європу. Зростання інформації про життя в європейських країнах (у тому числі внаслідок особистих контактів), а також посилення нестабільності в Росії (війна в Чечні, теракти) робили для українців усе привабливішою орієнтацію на європейські цінності. Це підтверджується тим, що в період між двома останніми парламентськими виборами – з 1998 до 2002 рік – число прихильників правих партій, що виступали за європейський вибір і на захист української національної культури, зросло більш ніж у два рази (з 10,2% до 21,5%). Що особливо важливо – за цей же час популярність правих партій не тільки зросла кількісно, але й поширилася територіально із Західної України на Центральну. Так, під час парламентських виборів у 1998 році тільки у двох областях Західної України – Тернопільській і Івано-Франківській – за кандидатів правих партій віддали голоси більша частина виборців, і ще в трьох областях – Львівській, Рівненській та Волинській – більше чверті виборців.

Зате під час парламентських виборів 2002 року за кандидатів правих партій проголосувала більша частина виборців уже в шести областях Західної України (Тернопільській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Волинській та Чернівецькій), і понад чверть виборців – у дев'яти областях, у тому числі, у вісьмох областях Центральної України. Таким чином, на початку XXI століття праві “освоїли” практично всі українські етнічні землі, що раніше входили до складу князівської та гетьманської України, а також Польщі й Австро-Угорщини. Через два роки ці області одноставно підтримали кандидата в президенти Віктора Ющенка – це були основні регіони Помаранчевої революції. (2)

Особистісні пріоритети також відіграли важливу роль у поширенні української національної ідентичності..

Зростання економічної й екзистенційної безпеки в українському суспільстві, внаслідок значного економічного росту з кінця 90-х рр., призвело до посилення акценту на постматеріальних цінностях. Зростаючий сегмент населення, особливо молодь і представники середнього класу, почав у свободі самовираження й політичній участі вбачати щось самоцінне, а не просто засіб досягнення економічної безпеки. Особисте життя і якість життя стали для багатьох громадян більш високими пріоритетами, ніж економічне виживання. У числі основних пріоритетів, на передній план виходить відчуття етнічної приналежності, культурної унікальності.

Жителі Західної й Центральної України були не тільки більше єдиними завдяки своїй національній ідентичності, але й мали що запропонувати поколінню, яке вступає у життя в сучасну епоху знецінювання матеріальних цінностей. Разом з тим жителі Півдня й Сходу у більшості все ще залишалися роздробленими на безліч соціальних груп, які усвідомлювали себе насамперед представниками певного регіону, робітниками або пенсіонерами (ідентичностями, які є важливими в індустріальну епоху). Відповідно, вони так і не змогли створити ідею, яка могла би залучити й мобілізувати людей в умовах домінування постматеріальних цінностей.

Однак перемога Помаранчевої революції не тільки ознаме-

нувала домінування однієї частини України над іншою. Можливо, вона послужила важливим чинником, що подолав на Сході та Півдні України радянську ідентичність, сильно підірвав російську ідентичність і став каталізатором становлення в цих регіонах української ідентичності.

Громадяни Півдня та Сходу України остаточно усвідомили, що їхня доля і їхнє майбутнє пов'язане саме з Україною, а не з Росією чи Радянським Союзом. Усвідомлення цього послужило фактором остаточної відмови на Півдні та Сході України від радянської ідентичності, сильно підірвало у цих регіонах російську ідентичність і стало каталізатором становлення української ідентичності. Причому – української ідентичності, що відрізняється від тієї, яка склалася переважно у Західному регіоні країни і носії якої, реалізуючи “новий український проект”, сьогодні не завжди беруть до уваги інтереси жителів Півдня та Сходу.

Не виключено, що інтенсивне і безоглядне проведення мовної та історичної українізації може відіграти (якщо уже не відіграло) мобілізуючу роль для російськомовних українців Півдня та Сходу, а відтак, ці громадяни, які наразі не становлять групи зі спільною ідентичністю (уявної спільноти в дусі Бенедикта Андерсона (3) перетворюються в таку групу, яка, своєю чергою, заявить про власні політичні претензії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грицак Я. Про сенсовність і безсенсовність націоналізму в Україні // Грицак Я. Страсті за націоналізмом. – Київ, 2004. – С. 192-193.
2. Танчин И. Постматериальная революция // Апология (Москва). – 2005. – № 6 (Август). – С. 84–85.
3. Андерсон Б. Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма – М.: “КАНОН-пресс-Ц”, “Кучково поле”, 2001. – 288 с.